

DE NAAM VAN GOD IS GENADE

Paus Franciscus

De naam van God is genade

Een gesprek met Andrea Tornielli

Vertaald uit het Italiaans door
Manon Smits

the house of books

Oorspronkelijke titel: *Il nome di Dio è misericordia*
Oorspronkelijk uitgegeven door: Edizioni Piemme, Milaan 2016
© Libreria Editrice Vaticana, Vaticaanstad 2016
© Edizioni Piemme, Milaan 2016
© Vertaling uit het Italiaans: Manon Smits, 2016
© Nederlandse uitgave: The House of Books, Amsterdam 2016
Omslagontwerp: b'IJ Barbara, Amsterdam
© Omslagfoto: Contrasto
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 443 5061 6
ISBN 978 90 443 5062 3 (e-book)
NUR 323

www.thehouseofbooks.com
www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De volgende gelijkenis vertelde Jezus met het oog op mensen die overtuigd zijn van hun eigen rechtvaardigheid en neerzien op alle anderen: “Twee mensen gingen naar de tempel om te bidden, de een was een farizeeër, de ander een tollenaar. De farizeeër ging daar staan en sprak in zijn gebed over zichzelf: “God, ik dank U dat ik niet ben zoals de andere mensen, hebzuchtig, onrechtvaardig en overspelig, of zoals die tollenaar daar! Ik vast tweemaal per week en geef een tiende weg van al mijn inkomsten.” De tollenaar daarentegen, die op een afstand bleef staan,

durfde zelfs zijn ogen niet naar de hemel op te slaan. Hij sloeg zich vol berouw op de borst en zei: “O God, genade voor een arme zondaar!” Ik verzeker jullie dat deze man gerechtvaardigd naar huis ging, en de ander niet. Want ieder die zich verheft zal vernederd worden, maar wie zich vernedert zal verheven worden.’

Het evangelie volgens Lucas 18,9-14

Aan de lezer

De blik van Franciscus

Op de ochtend van zondag 17 maart 2013 vierde Franciscus zijn eerste mis met het volk na zijn verkiezing tot bisschop van Rome, die op de woensdagavond daarvoor had plaatsgevonden. De Sint-Annakerk in Vaticaanstad, gelegen op een steenworp afstand van de gelijknamige toegangspoort van het kleinste staatje ter wereld en fungerend als parochiekerk voor de bewoners van de wijk Borgo Pio, zat stampvol gelovigen. Ook ik was aanwezig, samen met enkele vrienden. Franciscus gaf bij die gelegenheid zijn tweede preek als paus, waarbij hij voor de vuist weg

praatte: de boodschap van Jezus is barmhartigheid. Voor mij, dat zeg ik in alle nederigheid, is dat de krachtigste boodschap van de Heer.

De paus gaf uitleg bij de passage in het evangelie volgens Johannes over de overspelige vrouw, de vrouw van wie de schriftgeleerden en farizeeën wilden dat ze gestenigd werd, zoals de wet van Mozes voorschreef. Jezus redde haar leven. Hij zei dat degene die zonder zonde was dan maar de eerste steen moest werpen. Ze dropen allemaal af. 'Ik veroordeel u ook niet. Ga nu maar, en zondig voortaan niet meer.' (8,11)

Doelend op de schriftgeleerden en farizeeën die de vrouw die gestenigd moest worden voor de Nazarener hadden gesleept, zei Franciscus dat ook wij soms graag op andere mensen mogen afgeven, andere mensen mogen veroordelen. De eerste en enige stap die vereist is om barmhartigheid te ervaren, voegde de paus eraan toe, is die waarbij je erkent dat je zelf barmhartigheid nodig hebt. Jezus is gekomen voor ons, wanneer wij erkennen dat we zondaars zijn. We moeten

zorgen dat we niet zijn zoals die farizeeër die voor het altaar stond en God dankte dat hij geen zondaar was zoals alle andere mensen. Als we zijn zoals die farizeeër, als we denken dat wij goed zijn, kennen we het hart van de Heer niet, en zullen we nooit de vreugde ervaren van die barmhartigheid, verklaarde de nieuwe bisschop van Rome. Wie gewend is om anderen van bovenaf te veroordelen en zichzelf geweldig vindt, wie het gewoon is zichzelf als rechtvaardig, goed en fatsoenlijk te beschouwen, voelt niet de behoefte om te worden omhelsd en vergeven. En er zijn ook mensen die die behoefte wel voelen, maar die denken dat ze niet meer gered kunnen worden omdat ze te veel fout hebben gedaan.

In verband hiermee vertelde Franciscus over een gesprek met een man die, toen hij deze woorden over barmhartigheid te horen kreeg, had geantwoord: 'O, vader, als u mijn leven kende zou u niet zo tegen me praten! Ik heb heel wat op mijn kerfstok!' Dit was het antwoord van Franciscus: des te beter! Ga naar Je-

zus: Hij houdt ervan als je Hem dit soort dingen vertelt! Hij vergeet het weer, Hij heeft een speciaal talent om dingen te vergeten. Hij vergeet het, Hij kust je, Hij omhelst je en Hij zegt alleen maar: 'Ik veroordeel u ook niet. Ga nu maar, en zondig voortaan niet meer.' Dat is de enige raad die Hij je geeft. En als we na een maand weer in dezelfde situatie zitten... dan gaan we terug naar de Heer. God wordt het nooit moe om te vergeven, nooit! Wij zijn degenen die het moe worden Hem om vergeving te vragen. Dus moeten we Hem vragen om genade, zodat we het niet moe worden Hem om vergeving te vragen, want Hij wordt het nooit moe om te vergeven.

Uit die tweede preek van Franciscus, die mij bijzonder raakte, bleek al de focus op de boodschap van barmhartigheid, die zijn eerste jaren als paus zou kenmerken. Eenvoudige, wijze woorden. Het gezicht van een kerk die mensen niet hun zwakheden en kwetsuren verwijt, maar deze verzorgt met het medicijn van de barmhartigheid.

Door de maatschappij waarin we leven, zijn we het steeds minder gewend om onze verantwoordelijkheden te erkennen en op ons te nemen: het zijn immers altijd de anderen die de fout in gaan. De immorelen zijn altijd de anderen, de schuld ligt altijd bij een ander, nooit bij onszelf. En soms ervaren we ook nog een bepaalde herleving van klerikalisme, dat er helemaal op gericht is om grenzen te stellen, om de levens van mensen te 'reguleren' door hun voorwaarden en verboden op te leggen die hun dagelijks leven, dat hun toch al zwaar valt, nog eens extra gecompliceerd te maken. Een houding waarbij men altijd klaarstaat om te veroordelen en veel minder om mensen te ontvangen. Er altijd op gericht om te oordelen, maar niet om zich met compassie te buigen over de ellende van de mensheid. De boodschap van barmhartigheid – de kern van deze min of meer 'eerste encycliek', die niet was geschreven maar tot uiting kwam in deze korte preek van de nieuwe paus – maakte korte metten met beide clichés tegelijk.

Iets meer dan een jaar later, op 7 april 2014, gaf Franciscus opnieuw uitleg bij dit fragment, tijdens de ochtendmis in de kapel Santa Marta, waarbij hij toegaf hoezeer hij geraakt wordt door die passage uit het evangelie: God vergeeft niet met een decreet, maar met een liefkozing. En met barmhartigheid: Jezus gaat zelfs verder dan de wet en vergeeft door de wonden van onze zonden te liefkozen.

De Bijbelteksten van vandaag, aldus de paus, vertellen ons over overspel, dat in de wet van Mozes samen met vloeken en afgoderij werd beschouwd als een zeer zware zonde. In de passage uit het achtste hoofdstuk van Johannes zien we Jezus daar zitten, tussen al die mensen, en Hij was catechist, Hij gaf onderricht. Vervolgens kwamen de schriftgeleerden en de farizeeën aanzetten met een vrouw die ze voor zich uit duwden, misschien met vastgebonden handen, we zien het zo voor ons. Dus zo plaatsten ze haar in het midden en beschuldigden haar: 'Deze vrouw heeft overspel gepleegd!'

Het was een openlijke beschuldiging. Het evangelie vertelt dat ze Jezus een vraag stelden: 'Wat moeten we doen met deze vrouw? U praat over goedheid, maar Mozes heeft gezegd dat we haar moeten doden!' Franciscus legde uit: dat zeiden ze om Hem op de proef te stellen, om te zien of ze een aanklacht tegen Hem konden indienen. Immers, als Jezus tegen hen had gezegd: Ja, stenig haar maar, hadden ze tegen de mensen kunnen zeggen: Dit is dus die goede meester van jullie, kijk nou eens wat Hij die arme vrouw aandoet! Als Jezus daarentegen had gezegd: Nee, dat arme mens, we moeten haar vergeven!, dan hadden ze Hem ervan kunnen beschuldigen dat Hij de wet niet uitvoerde.

Hun enige doel, ging paus Bergoglio verder, was Jezus op de proef te stellen, Hem in de val te lokken. Ze maakten zich niet druk om die vrouw; ze maakten zich niet druk om overspeligen. Sterker nog: misschien waren sommigen van hen zelf wel overspeligen. En Jezus, die alleen wilde blijven met de vrouw en tot haar hart

wilde spreken, antwoordde daarop: 'Wie van u zonder zonde is, moet dan maar als eerste een steen op haar werpen.' En het volk droop langzaam af na het horen van die woorden. Het evangelie zegt met zekere ironie dat ze allemaal weg-trokken, te beginnen bij de oudsten: blijkbaar hadden zij dus een flinke rekening openstaan bij de bank van de hemel! Dan komt het moment van Jezus als biechtvader. Hij bleef alleen met de vrouw achter, die daar in het midden stond. Intussen bukte Jezus zich en schreef met zijn vinger op de grond. Sommige exegeten zeggen dat Jezus de zonden van die schriftgeleerden en farizeeën opschreef, maar misschien is dat een verzinsel. Toen richtte Hij zich op en keek naar de vrouw, die heel beschaamd was, en Hij zei tegen haar: 'Waar zijn ze gebleven, vrouw? Heeft niemand u veroordeeld? Wij zijn alleen, u en Ik. U staat tegenover God. Zonder beschuldigingen, zonder kwaadspreken: u en God.'

De vrouw, merkte Franciscus verder op in zijn preek, zegt niet dat ze slachtoffer is van een

valse beschuldiging; ze verdedigt zich niet door te beweren dat ze geen overspel heeft gepleegd. Nee, zij erkende haar zonde en antwoordde aan Jezus: 'Nee Heer, niemand heeft mij veroordeeld.' Op zijn beurt zei Jezus tegen haar: 'Ik veroordeel u ook niet, ga nu maar, en zondig voortaan niet meer.' Dus, besloot Franciscus, Jezus vergeeft. Maar hier gaat het om iets meer dan vergeving. Want als biechtvader ging Jezus verder dan de wet. De wet bepaalde namelijk dat zij gestraft moest worden. Bovendien was Jezus zuiver en had de eerste steen kunnen werpen. Maar Christus gaat verder. Hij zegt niet tegen haar dat overspel geen zonde is, maar Hij veroordeelt haar niet met de wet. Juist dat is het mysterie van de barmhartigheid van Jezus.

Om barmhartigheid te tonen overstijgt Jezus de wet die steniging beveelt. Zozeer dat Hij tegen de vrouw zegt dat ze in vrede moet gaan. Barmhartigheid is moeilijk te begrijpen, verklaarde de bisschop van Rome tijdens die ochtendpreek. Zij wist de zonde niet uit, want

zonden worden alleen uitgewist door Gods vergeving. Maar barmhartigheid is de manier waarop God vergeeft. Want Jezus had kunnen zeggen: 'Ik vergeef u, ga!' Zoals Hij tegen de lamme zei: 'Je zonden zijn vergeven!' In deze situatie gaat Jezus verder en adviseert de vrouw voortaan niet meer te zondigen. En daarin zien we de barmhartige houding van Jezus: Hij verdedigt de zondaar tegen de vijanden, Hij verdedigt de zondaar tegen een rechtvaardige veroordeling.

Dat geldt ook voor ons, voegde Franciscus eraan toe. Velen van ons verdienen misschien wel een veroordeling! En die zou ook rechtvaardig zijn. Maar Hij vergeeft! Hoe? Met barmhartigheid, waarmee de zonde niet wordt uitgewist: die wordt alleen uitgewist door de vergeving van God, maar barmhartigheid gaat verder. Het is net als met de hemel: wij zien vele sterren aan de hemel, maar wanneer de ochtendzon komt, met al dat licht, zien we de sterren niet meer. Zo is ook Gods barmhartigheid: een groot licht van liefde, van tederheid, want God ver-

geeft niet met een decreet, maar met een liefkozing. Dat doet Hij door onze zondige kwetsuren te liefkozen, want Hij is betrokken bij onze vergeving, Hij is betrokken bij onze redding.

Paus Franciscus besloot: dat is Jezus' stijl om biecht te horen. Hij vernedert de overspelige vrouw niet, Hij zegt niet tegen haar: 'Wat heb je gedaan, wanneer heb je dat gedaan, hoe heb je dat gedaan en met wie?' Integendeel, Hij zegt dat ze moet gaan en voortaan niet meer moet zondigen. Groot is de barmhartigheid van God, groot is de barmhartigheid van Jezus: vergeven met een liefkozing.

Het Heilig Jaar van de Barmhartigheid is een gevolg van die boodschap en de centrale rol die deze altijd gespeeld heeft in de preken van Franciscus. Op 13 maart 2015, toen ik zat te luisteren naar de liturgie van boete en verzoening, waarna de paus de viering van een Buitengewoon Jubeljaar zou aankondigen, bedacht ik: wat zou het mooi zijn om hem een paar vragen

te kunnen stellen over de onderwerpen ‘barmhartigheid’ en ‘vergeving’, om uit te diepen wat die woorden voor hemzelf hebben betekend, als mens en als priester. Zonder ermee bezig te zijn of er wel een pakkende uitspraak bij zal zitten die kan bijdragen aan het mediadebat over de gezinssynode, die vaak wordt gereduceerd tot een derby tussen uiteenlopende supportersgroepen. Zonder in te gaan op casuïstiek. Ik was enthousiast over het idee van een interview waarin Franciscus’ hart naar voren zou komen, zijn visie. Resultierend in een boek dat deuren verder zou openen, zeker in dit Heilig Jaar, waarin de Kerk op bijzondere wijze, en nog betekenisvoller, haar gelaat van barmhartigheid wil tonen.

De paus stemde in met mijn voorstel. Dit boek is het resultaat van een gesprek dat begon in zijn woonstee in het gastenverblijf van het Vaticaan, het Domus Sanctae Marthae, op een bloedhete middag in juli 2015, een paar dagen nadat hij was teruggekeerd van zijn reis naar Ecuador,

Bolivia en Paraguay. Kort tevoren had ik een lijst met onderwerpen en vragen gestuurd die ik wilde bespreken. Ik kwam bij hem met drie opnameapparaten. Franciscus ontving me terwijl hij op het tafeltje voor zich een concordantie van de Bijbel en citaten van de kerkvaders had liggen. Op de hiernavolgende pagina's kunt u de inhoud van ons gesprek lezen.

Ik hoop dat de geïnterviewde het me niet euvel duidt als ik een kleine achtergrondanekdote onthul die ik zeer veelzeggend vond. We hadden het over de moeilijkheid om jezelf als zondaar te erkennen, en in de eerste versie die ik had uitgeschreven beweerde Franciscus: 'Er bestaat een medicijn, er bestaat genezing als we slechts een klein stapje in de richting van God zetten.' Nadat hij mijn tekst had overgelezen, belde hij me op en vroeg of ik eraan toe wilde voegen: '... of in elk geval de wens hebben om dat stapje te zetten', een zinsnede die ik per ongeluk had weggelaten tijdens mijn samenvattende werk. In die toevoeging, of beter gezegd in die cor-

rect herstelde tekst, ligt het hele hart van de herder die probeert zich aan te passen aan het barmhartige hart van God en die niets ongeproefd laat om de zondaar te bereiken. Hij verwaarloost geen enkele kier, hoe klein ook, om vergeving te kunnen schenken. God wacht ons met open armen op, we hoeven alleen maar een stap naar Hem toe te zetten, net als de Verloren Zoon. Maar als we zo zwak zijn dat we niet eens de kracht hebben om dat stapje te zetten, dan volstaat het al om in elk geval het verlangen te hebben om het te zetten. Dat is al voldoende, zodat de genade zijn werk kan doen en barmhartigheid kan worden geschonken, zoals blijkt uit de ervaring van een kerk die zichzelf niet beschouwt als een douanepost, maar juist elke mogelijke weg zoekt om te vergeven.

Iets vergelijkbaars vinden we terug in de roman van Bruce Marshall, *De werkers van het elfde uur*. De hoofdpersoon van het boek, abbé Gaston, moet de biecht afnemen bij een jonge Duitse soldaat die op het punt staat geëxecu-

teerd te worden door de Franse partizanen. De soldaat biecht zijn passie voor vrouwen op en de talloze liefdesavontuurtjes die hij heeft beleefd. De abbé legt hem uit dat hij berouw moet tonen om vergiffenis en absolutie te krijgen. En de soldaat antwoordt: 'Hoe kan ik berouw tonen? Ik heb ervan genoten, als ik de kans kreeg zou ik het zo weer doen. Hoe kan ik berouw tonen?' Dan krijgt abbé Gaston, die graag absolutie wil verlenen aan deze boeteling, wiens lot is getekend en die op het punt staat te sterven, een geniale ingeving en hij vraagt: 'Maar vind je het spijtig dat het je niet spijt?' En de jongen antwoordt spontaan: 'Ja, ik vind het spijtig dat het me niet spijt.' Oftewel: ik betreur het dat ik geen berouw heb. Het feit dat hij dat betreurt, is de minieme kier waaraan de barmhartige priester genoeg heeft om de absolutie te geven.

A.T.